

An impressionistic painting of a coastal town, likely a fishing village, with colorful buildings and a sea in the background. The style is reminiscent of J.M.W. Turner or similar 19th-century painters. The colors are vibrant and somewhat muted, with a focus on light and atmosphere. The buildings are clustered together, and the sea is visible in the upper part of the image. The overall mood is serene and evocative.

Sanna Nyqvist

Rannalla

MITEN KIRJAILIJAT
LÖYSIVÄT MEREN

TAMMI

Sanna Nyqvist

Rannalla

MITEN KIRJAILIJAT
LÖYSIVÄT MEREN

TAMMI

HELSINKI

Merille

© Sanna Nyqvist ja Tammi, 2024
Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

ISBN 978-952-04-3435-9

Painettu EU:ssa

Sisällys

Alkusanat 7

Retki meren rannalle 19

Jane Austen (1775–1817)

Kirjojen saaristo 81

August Strindberg (1849–1912)

Katsomisen taide 131

Marcel Proust (1871–1922)

Aaltojen äänet 173

Virginia Woolf (1882–1941)

Seikkailujen meri 217

Tove Jansson (1914–2001)

Kiitokset 261

Kirjallisuus 265

Alkusanat

Rannan havaitsee jo etäältä siinä, miten valo lisääntyy. Lehdettömien oksastojen takaa kajastaa kevään kirkkaus, kun kuljen pienvenesatamassa huppujen suojissa uinuvien purjeveneiden ohitse. Rantametsästä reitti kääntyy seuraamaan sisälahden laitaa. Ohitan ruovikon, pajua puskevan louhikkoisen täyttömaan, osuuskauppa-liikkeen edustussaunan laiturin, jonka eleganssista on jäljellä enää muutama betoniin takertunut liuskekivi (itse sauna on jo aikoja sitten kadonnut maisemasta perustuksia myöten). Jääkauden silottama punahehkuinen graniittipaasi kurottaa kohti lahtea, ennen kuin köyristää selkensä veden alle. Sen takana avautuu määränpääni, pieni lahdelma, nykyinen kaupungin uimaranta.

Muutama vuosi sitten ymmärsin, että jos halusin uida meressä, minun pitäisi muuttaa mielenmaisemaani. Kesä kesältä pahenevat sinileväkukinnot tarvelevät lämpimien vesien uimakauden Suomenlahdella, mutta jos vain ohittaisin veden viileyden, voisin nauttia meressä uimisesta ympäri vuoden. Tämä oli yksinkertaisuudes-

saan käänteentekevä oivallus, joka johti toiseen: havaintoon viileän veden nautinnollisuudesta. Lämpötila ei ole vakio vaan tottumiskysymys. Ikävä olosuhde kääntyi uudeksi mahdollisuudeksi ja suhteeni mereen syveni. Vaikka menetin ympäristön muuttuessa kesän lämpimät uimavedet, sain tilalle talven rannat ja avannon hopeaa peilaavan aukon jään valkeassa aavassa.

Keväällä vesi alkaa tuntua lämpimältä jo kymmenasteisena. Jätän päällysvaatteet pukuhuoneeseen ja kuljen jyrkän betonilaiturin päädyssä oleville uima-portaille. Sata vuotta sitten laituri oli liikenteen solmu-kohta, sillä läheiseen Helsingin keskustaan pääsi sujuvimmin vettä pitkin höyrylaivalla. Maata pitkin matka olisi vienyt verrattoman paljon pidempään. Nykyään tältä laiturilta tehdään vain uimaretkiä.

Edessäni avautuu tuttu sisäsaariston maisema. Pöimulevaa rantaviivaa, kullankeltaisia ruovikkoja, lahden toisella puolella saarien tummaharjaiset muodot, korkean kallionselän takaa pilkistää mansardikattoinen huvila. Laskeudun portaat alas vilpoiseen veteen ja vedän syvään henkeä polkaistessani uimaan laiturilta. Harva asia elämässä tuottaa yhtä välitöntä nautintoa kuin tämän näkymättömän rajan ylittäminen, siirtyminen tukevalta maalta veden varaan. Otan uuden olemisen muodon, perspektiivini maailmaan muuttuu.

Veden kosketus tuntuu vielä pitkään sen jälkeen, kun olen jo noussut ylös, pakannut tavarani ja kääntynyt kotia kohti. Rannan valo ja avaruus ovat asettuneet minuun. Kehrään vedestä hopeista elämänlankaa, joka

vetää minut aina takaisin. Merenranta on minun maisemaani, siellä olen kotona.

Kirjailijat ovat aina ymmärtäneet rantojen lumon. Länsimainen kirjallisuus sai alkunsa saaristosta. Kreikan saarten labyrintti tarjosi kasvualustan myyteille ja eepoksille. Kirjallisuuden historiassa on unelmoitu kaukaisista saarista, matkattu merten yli tutkimaan uusia mantereita ja palattu kotisatamiin. Kirjallisuudessa rannat ovat erityisiä tihentyneiden tapahtumien ja merkitysten paikkoja. Kun kirjan juoni kuljettaa kohti rantaa, lukija voi odottaa käännteitä ja muutoksia. Ranta on maantieteellisesti maan ääri mutta myös näkymätön raja, joka hahmottuu kullekin kulkijalle eri tavalla. Se on yhtä aikaa paikka ja mielentila ja siksi niin hedelmällistä materiaalia kirjalliselle luomistyölle.

Merenkulku on ollut keskeinen teema kirjallisuudessa antiikista alkaen. 1800-luvulla suosioon noussut meriromaani kertoi ajasta, jolloin laivat olivat puuta ja miehet rautaa. Meriseikkailut yleistyivät kirjojen sivuilla samalla kun purjevoimaan perustuva merenkulku hiipui. Kirjallisuus tallensi katoavaa kulttuuria ja hyödynsi sen symboliset mahdollisuudet ihmisen ja luonnon välisen kamppailun kuvailussa. Tuloksena oli eeppejä seikkailuja, tarinoita ihmisen pienuudesta ja meren voimista, lupauksia suurista voitoista ja kokemuksia karvaista karioista.

Minua kuitenkin kiinnostaa se, mitä kirjailijat ovat kertoneet rannoista, noista ulapoiden reunamaista.

Rannat miellettiin Euroopassa pitkään syrjäisiksi ja vaarallisiksikin paikoiksi. Käsitys alkoi muuttua 1700-luvun jälkipuolella, kun keksittiin meriveden ja meri-ilman tervehdyttävä vaikutus ja yhä useammat alkoivat matkustaa merenrannalle parantamaan terveyttään tai lomailemaan. Romantiikan aika opetti arvostamaan rantojen karuja ja jylhiä muotoja ja meren laajuutta, joka oli ennen ollut omiaan herättämään pikemminkin kauhistusta ja pelkoa. Rantoja alettiin muokata ja rakentaa palvelemaan viihtymistä ja elpymistä. Niistä tuli vähitellen keskeinen osa eurooppalaista lomakulttuuria.

Kun uppouduin tätä kirjaa kirjoittaessani syvemmälle rantojen kulttuurihistoriaan, kaksi asiaa kävi nopeasti selväksi. Ensinnäkin rannat ovat läpikotaisin kulttuurin muovaamia. Ne ovat kyllä luonnonpaikkoja, mutta tunnepitoinen suhteemme rantoihin ei synny itsestään, vaan on osa kulttuuriamme. Opimme rakastamaan rantoja jo lapsuuden kesinä, joihin kuuluvat leppoisat uimaretket ja seikkailut pitkin auringon lämmittämiä silokallioita. Rantojen kuvaukset taiteessa, elokuvissa ja kirjallisuudessa tarjoavat välineitä luonnonmuotojen tarkasteluun ja arvostamiseen. Pidämme rantoja kauniina, koska osaamme suhtautua niihin esteettisinä elämyksinä. Toiseksi kirjailijat eivät vain taltioineet 1700-luvulta alkanutta muutosta suhteessa rantoihin vaan olivat osa tuota muutosta. He matkustivat rannoille ja kirjoittivat niistä, he kertoivat lukijoille rannan maisemista, rannalla olemisen tavoista ja rannan herättämistä tunteista. Heidän innoittaminaan yhä

useimmat suuntasivat matkansa rannoille kokemaan niitä elämyksiä, joista kirjailijat olivat kirjoittaneet, tai nähdäkseen häivähdyksen samasta maisemasta, jossa olivat jo kirjan sivuilla kulkeneet.

Lähden tässä kirjassa rantaretkille viiden kirjailijan kanssa ja tarkastelen rannan muuttuvia merkityksiä heidän teostensa ja elämänvaiheittensa valossa. Valitsin matkaseuralaiset paitsi omien mieltymysteni mukaan (kukapa haluaisi viettää aikaa vastahankaisen matkakumppanin kanssa!) myös sillä perusteella, että heidän teoksissaan hahmottuvat rantojen kulttuurihistorian suuret kaaret Euroopassa 1800-luvun alusta nykypäivään. Ensimmäinen rantaseuralaiseni Jane Austen kuvaa romaaneissaan rantaturismin alkuvaihetta 1800-luvun alussa ja sen herättämiä ristiriitaisia tunteita. Austen oli itse innokas rantaturisti, ja merenrannoilla on useissa hänen teoksissaan käänteentekevä vaikutus henkilöhahmoihin tai heidän välisiinsä suhteisiin. Austenin romaaneissa avautuvat Englannin etelärannikon rannat, joille matkustettiin tervehtymään mutta myös viihtymään, tapaamaan uusia ihmisiä ja kokemaan meren elähdyttävä voima. Ruotsalaiselle August Strindbergille Tukholman saaristo tarjosi ehetyttömän inspiraation lähteen. Opiskeluvuosistaan alkaen hän vietti lukuisia kesiä saaristossa ja sijoitti näihin maisemiin rakastetuimmat teoksensa. Strindbergin romaaneissa kohtaamme usein modernin ajan miehen, joka etsii vimmaisesti suuntaa elämälleen ja on valmis

koettelemaan voimiaan meren kanssa. Toisenlainen moderni matkailija löytyy Marcel Proustin romaanista *Kadonnutta aikaa etsimässä*. Romaanin kertoja viettää kesiään loistohotellissa Normandian rannalla, havainnoi rannan sosiaalisia hierarkioita ja niiden ylityksiä ja oppii taiteen avulla ymmärtämään ja jäsentämään kauneutta ympärillään. Meren rannoille sijoittuvat myös useat Virginia Woolfin teokset, etenkin hänen tunnetuin romaaninsa *Majakka*, meren rytmiin aaltoileva teos Ramsayn perheestä ja heidän ystävistään Skotlannin rannikolla ensimmäisen maailmansodan varjossa. Suomenlahden rannat saivat puolestaan aistivoimaisen kuvailijan Tove Janssonista. Suurin osa hänen teoksistaan sijoittuu meren äärelle. Muumiromaaneissa meri kutsuu seikkailuihin ja heittää aarteita rannoille. Mutta Jansson kirjoitti myös toisenlaisista rannoista, joilla harhaluulot paljastuvat ja ihmisen todelliset tunnot punnitaan.

Valitsin rantaretkieni lähtökohdaksi kertovan kirjallisuuden ja etenkin romaanin, kirjallisuudenlajin, joka kehittyi samaan aikaan uuden, terveyttä ja viihtymistä korostavan rantakäsityksen kanssa ja toi tuota käsitystä laajemman yleisön tietoon. Niin rantakulttuurin kuin romaanilajin juuret ovat vahvasti Britteinsaarilla. 1700-luvulla kirjailijat kiinnostuivat ympäröivän todellisuuden kuvauksesta. Syntyi romaani, suorasanaisten proosakertomuksen muoto, joka on kirjallisuuden valtalaji yhä tänä päivänä. Se kuvasi uudenlaisia ihmisyytpejää, jotka vastasivat itse omista kohtaloistaan, etsivät polkuaan heille avautuvien mahdollisuuksien maail-

massa tai nousivat kapinaan ympäröiviä arvoja vastaan. Kokeva, tunteva yksilö nousi tarinoiden keskiöön. Samalla romaani vastasi kasvavan lukijakunnan monenlaisiin tiedontarpeisiin. Se kertoi ihmisistä, paikoista ja ympäristöistä, joihin lukijalla ei ehkä ollut aiemmin ollut pääsyä. Se herätti uudenlaisen kokemusten janon. Vaikka runoilijat ovat etenkin romantiikasta alkaen kuvailleet meren maisemia ja sen herättämiä tunteja, juuri proosakirjallisuuden pidemmät aikaperspektiivit onnistuvat yhdistämään hetkellisen havainnoinnin ja laajemmat, muutoksia kuvaavat aikajänteet.

Miksi juuri meren rannat ovat niin vetovoimaisia? Maailmankirjallisuudesta löytyy mielin määrin merestä kertovia teoksia, ja on joukossa muutama vaikuttava jokien kuvauskin. Lammet ja lähteet ovat innoittaneet upeaa runoutta. Mutta järviin päästäessä luovuuden suonet tuntuvat ehtyvän. Maan ympäröivät makean veden altaat eivät kiehdo kirjailijoita samalla tavalla kuin meri eivätkä tarjoa virtaa mielikuvitukselle. Meren loputon avaruus, sen pinnanalaisen maailman tuntemattomuus ja voimakkaat luonnonilmiöt tekevät siitä otollista materiaalia taiteellisille pyrinnöille. Suomalaisittain havainto on kiinnostava, sillä kansallinen itseymmärryksemme rakentuu järvimaisemien varaan. 1800-luvulla taiteilijat maalasivat Suomea maailmankartalle, ja he etsivät aiheensa nimenomaan sisämaasta. Se oli suomalaisuuden ydinmaisemaa jylhine saloineen ja pitkine järvenselkineen. Sisämaa tarjosi autenttisiksi koettuja elämyksiä, kun taas rannikolla kulttuurit kohtasivat ja

uudet vaikutteet sekoittuivat perinteisiin, mikä teki siitä liian avoimen ja muuttuvaisen kansallisen identiteetin perustaksi. Merenrannan maisemat jätettiin suomenruotsalaisille, jotka loivat käkkyrämäntyjen koristamista kalliorannoista oman kansallismaisemansa.

Kaikkia tässä kirjassa käsittelemiäni kirjailijoita yhdistää vahva omakohtainen yhteys rantamaisemiin. He ovat hakeutuneet oleskelemaan ja kirjoittamaan merenrannalle, ja kokemukset rannoilta tarjosivat aineistoa heidän teoksiinsa. Heidän kuvaamansa rannat eivät ole vain merkkejä paperilla vaan todellisia, elettyjä maisemia. Luetun maiseman kohtaaminen luonnossa on usein jännittävän sekoittunut kokemus, jossa fiktio ja sen taustalla oleva todellisuus liukuvat toisiinsa monitahoiseksi elämykseksi. Matkustaessani kirjailijoitteni seurassa heidän teostensa rannoille aloin myös kaivata toisenlaisia jälkiä kirjailijoista maisemassa. Etsin – ja omaksi yllätyksekseni löysin – kuvan jokaisesta kirjailijasta merenrannalla.

Projektiin antoi sykäyksen Franz Kafkaa esittävä valokuva, jonka kollegani näytti minulle joitakin vuosia sitten. Kafkan kasvot ovat ikoniset, tutut lukuisista kirjankansista ja Prahan kaduilla myytävistä matkamuis-toista: intensiivinen katse, lommoposket, terävä leuka. Kirjailija näyttää valokuvissa vakavalta, ehkä hieman ahdistuneeltakin, kirjojensa oloiselta. Mutta työtoverini löytämässä kuvassa näkyy toisenlainen Kafka. Hän istuu uimahoususillaan rantahiekalla ystävänsä Max Brodin

vieressä. Miehet nauravat, taustalla häämöttää rantaravintola tai kursaali. Kuva iloisesta Kafkasta rannalla muistuttaa, ettei kirjailija aina ole se sielukas ja vakava olento, jollaisia kirjojen kansiliepeiden potreteissa esitellään. Rannalla ehkä enemmän kuin missään muualla, hän on rentoutunut ja omassa elementissään, vaikka poseeraakin kameralle tai piirtäjälle. Rannalla hän tulee nähdyksi ruumiillisena olentona, kokonaisena ja osana ympäristöään.

Vaikka matkustan tässä kirjassa menneisyyteen, matkailani on myös tulevaan suuntaava tarkoitus. Kun tähyän rannalta horisonttiin, näen lisääntyvää epävakautta. Ilmastonmuutoksen ohella on viimein alettu puhua merten muutoksista. Mannerjäiden sulaminen, meriveden happamoituminen, muovirokkan ja saasteiden määrä merissä sekä suurten merivirtojen hiipuminen ovat jo nyt todellisia ilmiöitä, joiden kerrannaisvaikutuksista meillä ei vielä ole aavistustakaan. Pitkään ajateltiin meren olevan ikuinen ja muuttumaton. Sen ei ole koettu olevan suojelun tarpeessa, koska se on niin suuri ja näennäisen autio. Vain pisara meressä, tavataan sanoa, kun jollakin pienellä teolla ei ole merkitystä kokonaisuuden kannalta. Mutta pisaroista on kertynyt ajan saatossa valtava vuo. Pulahtaessani Itämereen olen ikävän tietoinen siitä, että kotimereni on yksi maailman saastuneimmista. En näe uimatikkaista kuin muutaman askelman, loput peittyvät sameaan hämäärään. Yhtä hämärit ovat näkymät siitä, miten meille tutut ja rakkaat merenrannat

tulevat muuttamaan jo lähitulevaisuudessa. Napajäätiköiden sulamistahti kiihtyy, ja sen aiheuttaman vedenpinnan nousun ennakoidaan muuttavan rantaviivaa jo lähivuosisikymmeninä alavimmilla rannikkoseuduilla. Eikä kyse ole vain rantaviivan siirtymisestä vaan lukuisien eliölajien elämän ehdot muuttavista mullistuksista.

Tämä kirja on syntynyt paitsi rakkaudesta merenrantoihin myös rakkaudesta kirjallisuuteen ja vahvasta uskosta kirjallisuuden merkitykseen. Kirjallisuus on kulttuurinen resurssi, jonka avulla voimme muistaa ja muistella sitä, mitä on ollut olemassa. Kirjallisuudessa voimme palata jo menetetyille tai uhanalaisille rannoille, pulahtaa kristallinkirkkaaseen mereen ja nauttia näkymistä, jotka ovat ajan saatossa kadonneet. Mutta kirjallisuuden merkitys ei liity sen historialliseen ulottuvuuteen. Kirjallisuudella on kyky ylittää ajan ja paikan rajoitteet ja antaa meille välineitä ymmärtää omaa elämäämme ja ympäristöämme. Jokainen lukemamme sana aktivoi mielikuvitustamme, ohjaa käsityksiämme ja odotuksiamme. Kirjallisuus virtaa meissä, se sekoittuu muistoihimme ja tunteisiimme, ja tässä metamorfoosissa rakentuu suhteemme maailmaan. Kun luemme romaanin sivuilla rannoista, luemme samalla omia kokemuksiaamme rannoista, omia toiveitamme, menetyksiämme ja oivalluksiamme, jotka kirjallisuus nostaa mieleemme syvyyksistä rakennusaineekseen. Kirjat eivät ole vain sanoja paperilla kansien välissä, vaan taianomaista ainetta, joka muuttaa meitä ja meidän kauttamme maailmaa. Kirjallisuus antaa meille myös välineitä, joilla sel-

vitä epävarmassa tulevaisuudessa. Tarvitsemme kirjallisuutta ymmärtääksemme, mitä olemme menettämässä ja mitä voimme vielä suojella. Tarvitsemme kirjallisuutta, jotta voimme muutosten keskellä löytää iloa ja lohtua ja voimaa niistä maisemista, jotka vielä ovat tavoitettavissamme.

Retki meren rannalle

Jane Austen (1775–1817)

Ensioire oli levottomuus. Pieni sydänalassa tuntuva sykähdys, ohikiitävä haave jostakin, joka rikkoisi päivien muuttumattoman ohimarssin. Katse hakeutui kadunkulmaan tai tienmutkaan ja ajatus lähti liikkeelle. Se hyppäsi vaunuihin, kiiruhti eteenpäin, ulos kaupungista, yli kukkuloiden, yhä etäämmäs sinne, missä taivaan sini sai kirkkaamman vivahteen ja tuulessa tuntui suolan tuoksu. Haave muotoutui toiveeksi, toive suunnitelmaksi. Luettiin kirjoja, tutkittiin sanomalehtiä ja kirjoitettiin tuttaville. Minne kannattaisi matkustaa? Missä ovat sileimmät hiekat, missä lempeimmät aallot? Missä tervehdyttävimmät hoidot ja elvyttävimmät näköalat?

Matka meren rannalle alkoi houkutella yhä laajempia ihmisjoukkoja 1700-luvun lopulla. Kaupungit olivat ahtaita, savuisia, likaisia – ja suoranainen terveysriski, sillä tiivis asutus ilman tehokasta vesi- ja jätehuoltoa sai jatkuvasti aikaan epidemioita. Kaupungeissa elä-

män rytmi oli kiivas ja häiriöiden tulva katkeamaton. Uupumus ja merkityksettömyyden tunne vaivasivat niitä, joiden aika ei mennyt jokapäiväisistä töistä tai ravinnonhankinnasta huolehtimiseen. Hermostolliset vaivat yleistyivät, samoin melankolia ja apatia. Niillekin, joille kaupunkielämä sinänsä sopi, vaihtelu tuntui houkuttelevalta. Merenrannoilla oli tarjolla paitsi terveystoimintoja myös seuraa ja huvituksia. Oli tansseja, illallisia ja konsertteja, oli ratsastus- ja kävelyretkiä hauskoissa maastoissa. Uusia ihmisiä ja uusia näkymiä. Muodikkaat hoidotkin kiinnostivat. Meriveden kerrottiin parantavan vaivan kuin vaivan. Rannalta palaisi uusi, virkistynyt ja valaistunut ihminen.

Uteliaisuus, vaihtelunhalu ja varallisuus tekivät rantamatkailusta mahdollista 1700-luvun loppupuolen ja 1800-luvun alun Britanniassa. Euroopan mantereella jylläsivät vallankumouksen tuulet ja jylläsivät tykit, mutta kotisaarelta löytyi merenrantaa yllin kyllin tyydyttämään vaativimmatkin matkailun tarpeet. Kuninkaalliset näyttivät tietä. Horjuvasta mielenterveydestä kärsivä Yrjö III ihastui Weymouthin rantakaupunkiin ja vietti siellä lukuisia kesiä vuosien 1789 ja 1805 välillä. Kuninkaan mukana matkustivat hänen kabinettinsa ministerit ja hoviherrat, jotka hekin pääsivät virkistäytymään työn lomassa. Polvisärkyä valittanut prinsessa Amalia lähetettiin vuonna 1798 toipumaan Worthingiin meren äärelle, mistä hän raportoikin kuninkaalle voitonsa paljon paremmin. Kruunupäiden vanavedessä rannalle riensivät aristokraatit ja ylempi porvaristo, joutilaat luokat, joilla

oli mahdollisuus matkustaa ja kiinnostus laajentaa kokemushorisonttiaan oman arkisen elämänpiirinsä ulkopuolelle.

Kohtaamme joukon tällaisia ihmisiä Jane Austenin romaanissa *Viisasteleva sydän*. Idean matkasta rannalle esittää romaanin sankari, merivoimien kapteeni Wentworth. Hänelle meren näkymät ovat toki tuttuja. Hän on juuri palannut voitokkaana Napoleonin sodista ja etsii nyt omaa paikkaansa maaseudun seurapiireistä. Hän tuntuu viihtyvän erityisen hyvin Uppercrossin kartanonherra Musgroven nuoremman tyttären Louisan seurassa.

Viisastelevan sydämen miljöö on tuttu Jane Austenin muista teoksista. On vehreiden puistojen ympäröimiä aateliskartanoita, pappiloita, pitkiä vierailuja sukulaisen luona, illanviettoja, tanssiaisia, kävelyretkiä maaseudulla – siis mitä otollisinta ympäristöä romanttisten suhteiden kehittymiselle. Noin romaanin puolivälissä asemat tuntuvat jo vakiintuneen, kun Austen päättää lähettää henkilökaartinsa aivan uusiin maisemiin.

Kapteeni Wentworth on juuri käynyt tapaamassa upseerikollegoitaan Lymen rantakaupungissa, ja hän kertoo niin tenhoavasti merenrannan näkymistä, että matkakuume tarttuu Musgroven sisaruksiin, Louisaan ja Henriettaan, sekä näiden veljeen, reippaaseen Charles Musgroveen ja tämän ailahtelevaiseen vaimoon Maryyn. Lymeen lähtijöihin kuuluu myös romaanin päähenkilö, Maryn naimaton sisar Anne Elliot, jolle on perheessä varattu kauhtuneen vanhanpiian ja lastenkait-sijan rooli.

Anne lähtee matkaan ristiriitaisin mielin, sillä häntä ja kapteeni Wentworthia yhdistää purkautunut nuoruudenkihlaus. Vaikka suhteen päätti Anne, hän ei toiminut puhtaasti omasta halustaan vaan vanhemman ystävättärensä lady Russellin painostuksesta, eivätkä hänen tunteensa ole kymmenessä vuodessa hävenneet. Sen sijaan entisten rakastavaisten sosiaaliset asemat ovat muuttuneet. Vähävarainen meriupseeri on palannut palveluksesta rikkaana miehenä, kun taas Annen aatelisperhe on luisumassa alaspäin sosiaalisessa arvoasteikossa. Romaanin laajempi yhteiskunnallinen kehys kertoo muuttuvasta maailmasta, jossa omat avut ja työllä saavutettu menestys alkavat kilpailla aatellisen sukutaulun ja perityn omaisuuden kanssa. Tässä maailmassa liike vie pois päin perityistä kartanoista, kohti avarampaa maailmaa, jossa tasaveroisemmat ja monipuolisemmat kohtaamiset ovat mahdollisia.

Vuosina 1815–1816 kirjoitettu *Viisasteleva sydän*, alkukielellä *Persuasion*, on Austenin kuudes romaani. Siinä avaramman maailman symboliksi nousee merenkulku, sillä useat romaanin henkilöistä ovat meriupseereja. Austen tunsi ammattikunnan perhepiiristään. Kaksi hänen veljistään oli laivaston palveluksessa ja yleni amiraalikuntaan asti. Itse hän ei tietävästi koskaan purjehdinut pois kotisaareltaan, mutta sen rannat tulivat hänelle tutuiksi monilta matkoilta. Merenrannan teema kulkee läpi Austenin tuotannon, mutta juuri hänen viimeiset teoksensa tuovat sen etualalle ennennäkemättömällä tavalla. Retki Lymeen ei vie *Viisastelevassa*

sydämässä kuin kaksi lukua, mutta noissa luvuissa keskushenkilöiden elämät saavat uudet, odottamattomat suunnat. Samaisiin lukuihin paikannan kirjallisuuden rantateeman yhden alkupisteen, sillä Jane Austen oli ensimmäisiä kirjailijoita, jotka kuvasivat uutta rantakiinnostusta vakavasti, ilman muoti-ilmiön liioittelua tai satirisointia.

Lymen lumoissa

Ei ole sattumaa, että Jane Austen lähettää seurueensa juuri Lymeen tai Lyme Regisiin, kuten kaupungin nimi virallisesti kuuluu. Nimen loppuosa Regis merkitsee kuninkaallista etuoikeutta ja kertoo kaupungin menneestä loistosta. Lymeen oli rakennettu 1200-luvun puolivälissä aallonmurtajan suojaama satama, mikä erotti sen muista Dorsetin rannikon satamakaupungeista, joita Englannin kanaalin aallot ja tuulet säälimättä moukaroivat. Satama houkutteli kauppalaivoja paitsi läheisestä Ranskasta sekä Välimeren maista myös Afrikasta, Itä-Intiasta ja Pohjois-Amerikasta asti, mikä teki Lymestä osan globaalia maailmankaupan verkostoa. Cobbiksi nimetty aallonmurtaja oli aikansa insinööritaidon huipputuotos, kuin keskiaikainen Eiffelin torni. Kun myrskyt toisinaan tuhosivat sen, se rakennettiin aina uudestaan.

Jane Austenin aikaan Lymen loiston päivät olivat kuitenkin jo kaukana takanapäin. Sen asema kaupankäynnin solmukohtana alkoi taantua 1600-luvulla, kun

vuorovetten siirtelemän hiekan vuoksi madaltunut satama ei enää pystynyt vastaanottamaan yhä suuremaksi käyviä kauppalaivoja. Myös tavaroiden kuljetus eteenpäin oli hankalaa, sillä ensimmäinen hevoscärryin kuljettava tie Lymeen rakennettiin vasta 1700-luvun puolivälissä. Sitä ennen kaupunkiin pääsi maata pitkin vain jalkapatikassa. Mutta ei tietä aiemmin kaivattukaan, sillä rannikko eli vesireittien verkostosta. Sisämaa oli kaukaista periferiaa, rannikolta taas aukenivat yhteydet maailmalle.

Kun sisämaan kaupungit kasvoivat ja tieverkostot paranivat, rannikon elinvoima alkoi kuihtua. Pohjois-Englantiin rakennetut tehokkaat tekstiilitehtaat veivät rannikon asukkailta toisen perinteisen elinkeinon, kankaiden valmistuksen ja pitsinnypläyksen. Lyme Regisin historian kirjoittanut romaanikirjailija ja paikallishistorioitsija John Fowles kuvaa kaupungin vaipuneen vuoteen 1750 mennessä rappiotilaan: kauppiaiden komeat talot oli jätetty rapistumaan, käsityöammatit ja kauppalavasto olivat kadonneet taivaan tuuliin, asukkaita oli jäljellä vajaa tuhat. Mutta tie avasi uuden suunnan: maata pitkin matkailijat löysivät rannikon, kun meren ääri avautui myös sisämaan asukeille.

Lymen pelastukseksi koitui 1700-luvun uusi muotivirtaus, terveysturismi. Rantakaupunkien rapistuneita taloja alettiin kunnostaa matkailijoita varten ja rannat reunustettiin kivetyillä kävelyreiteillä. Seurahuoneita rakennettiin palvelemaan huvittelun ja seuraelämän tarpeita. Ylimystön visiitit toivat rantakaupunkeihin

kaivattua loistoa ja tekivät niistä houkuttelevia matkakohteita alati laajentuvan matkailijakunnan silmissä.

Tähän joukkoon kuului myös Jane Austen perheinen. Austenit oleskelivat Lymessa vuosina 1803 ja 1804, kymmenisen vuotta ennen *Viisastelevan sydämen* kirjoittamista. He vuokrasivat huoneensa aivan kaupungin keskustasta, sen nykyisen pääkadun Broad Streetin varrelta. Myös Austenien rantamatkailun syyt olivat osin terveydelliset. Perheen isä George Austen joutui heikkenevän terveyden vuoksi luopumaan työstään Steventonin kappalaisena ja muuttamaan hoitojen perässä sisämaan muodikkaaseen kylpyläkaupunki Bathiin. Jane ei muutosta innostunut. Bathin etu oli hänen mukaansa lähinnä se, että sieltä käsin saattoi tehdä retkiä merenrannoille, mistä hän ja Cassandra-sisar olivat kauan haaveilleet. Bathissa asuessaan Jane ja Cassandra Austen oleskelivat useaan otteeseen Etelä-Englannin ja Walesin rantakohteissa. He lomailivat Sidmouthissa, Dawlishissa ja Teignmouthissa Devonin rannikolla, Lyme Regisissä Dorsetissa, Sussexin rannikolla sijaitsevassa Worthingissä sekä tuntemattomaksi jääneessä rantakaupungissa Walesissa. Jo roomalaisaikana terveyslähteiden ympärille kehittyneessä Bathissa tarjolla oli makean veden kylpyjä, mutta rannikolla matkailijat saivat nauttia ajanmukaisista, tehokkaiksi kehuista merivesihoidoista. Siellä oli tarjolla myös uusia näkymiä, uusia tuttavuuksia ja ylipäänsä vapaampaa oleskelua kuin mitä muodolliseen klassiseen kaavaan rakennetussa, julkisivuja ja hierarkioita yllä pitävässä Bathissa.

Miten maisema muuttaa ihmistä – ja ihminen maisemaa?

Rannalla on kiehtova matka suolantuoksui-
seen kulttuurihistoriaan ja kirjailijoiden lempi-
rannoille. Jane Austen reippaili Englannin etelä-
rannikolla, Marcel Proust palasi vuosi toisensa
jälkeen Normandian kimmeltävään valoon,
Virginia Woolf inspiroitui aaltojen äänistä ja
Tove Jansson loi oman paratiisinsa Suomen-
lahden saarelle. Rantojen lumo on osa jaet-
tua kokemusmaailmaamme ja luontosuhdet-
tamme. Mutta miten pitkään saamme kokea
rakkaat rantamme sellaisina kuin ne nyt ovat?
Tätä pohti jo August Strindberg 1800-luvun
lopulla, kun teollisuus ja turismi muokkasivat
Tukholman saaristoa.

Rannalla on mukaansatempaava ja yllätyk-
sellinenkin kertomus siitä, miksi rannoista
on tullut meille tunteiden maisemia, turva-
paikkoja ja seikkailujen saarekkeita.

9 789520 434359

www.tammi.fi

86.1

ISBN 978-952-04-3435-9